

נייר עמדה – ההשוואה עם ניו-זילנד לעניין הרפורמה המשפטית

פרופ' טליה איינהורן

בעקבות הדיון שהתקיים בוועדה ביום רביעי, 22/2/2023, ערכתי את ההשוואה המתבקשת כדי שתעמוד כחומר רקע בפני הוועדה.

ההפניה לסעיפים היא ל- Anthony H. Angelo, *New Zealand, Constitutional Law* (2015) פרופ' Angelo הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטת ויקטוריה, וולינגטון, ניו זילנד.

ניו זילנד במקום השני בעולם באינדקס הדמוקרטיה (של ה-Economist)

ניו זילנד היא מונרכיה קוסטיטוציונית [8 ואילך] עצמאית מ-1947 [6]. בעת שעברה לשליטת בריטניה [22] היה רוב התושבים מאורים, ובריטניה כרתה אמנה עם 500 ראשי שבטים (Treaty of Waitangi) לפיה הריבונות עברה אליה. ראש המדינה הוא המלך צ'רלס השלישי אך הוא אינו מושל במדינה, אלא עליו לפעול אך ורק על פי עצת השרים האחראים [81].

האוכלוסייה (על פי ויקיפדיה Demographies of New Zealand) – 5.157 מיליון (2023), לפי מפקד אוכלוסין מ-2018 כ-70% ממוצא אירופי, מאורים – 16.5%, אסיאתיים – 15.3%, Pasifica – 9%. בעיר אוקלנד 53.5% אירופאים, 28.2% אסיאתיים, 11.5% מאורים, Pasifica 15.5%, ו-2.3% מהמזדה"ת, לטינו-אמריקאים או אפריקאים.

שלוש שפות רשמיות – אנגלית, מאורי (שעברה תקופת דיכוי ממושכת אך חודשה ב-1977) ושפת סימנים של ניו זילנד, אך לאנגלית מעמד דומיננטי מעל כולן.

אין בניו זילנד חוקה אמיתית, אלא רק חוק רגיל, Constitution Act 1986, שהוראותיו לא משוריינות, והוא מתייחס לעניינים מסוימים הנוגעים למחוקק, לרשות המבצעת, לעומד בראש המדינה ולרשות השופטת [7], [24 בפירוט נוסף]. בחוק הבחירות Electoral Act 1993 שוריינו ההוראות בדבר תקופת הכהונה של הפרלמנט (3 שנים, נחוץ רוב של 75% מחברי הפרלמנט כדי לשנות, אף כי סעיף זה עצמו אינו משוריין וניתן לביטול ברוב רגיל) [10]. כל החוקים שווים ערך וכל אחד מהם ניתן לתיקון בידי הפרלמנט [45].

אופן מינוי השופטים [11] – על ידי המושל הכללי (Governor-General), הממונה על ידי המלך [84], על פי המלצת היועמ"ש, Attorney General, שהוא שר בממשלה [ראה ויקיפדיה, Attorney General (New Zealand)]. רק ב-1977 נקבע בהחלטת ממשלה שה-Governor-General צריך להיות אזרח ניו זילנד שמקום מושבו בניו זילנד [91]. תפקידיו החוקתיים מפורטים ב-[96].

הפרלמנט

בפרלמנט (בית אחד. בעבר היה גם מעין בית לורדים, אבל הוא בוטל ב-1951 [110]). לגבי טיבו, ר' [106]. בעת שעשו רפורמה בשיטת ההצבעה בבחירות ב-1996 היו דיונים האם להחזיר את הבית הנוסף אבל הוחלט שלא לעשות כן [66] (כיום 120 חברים. מאז 1975 בוחרים לא חייבים להיות אזרחי בריטניה [116]).

עד תיקון שיטת הבחירות ב-1993 היו בניו זילנד רק שתי מפלגות, דבר שנבע משיטת בחירה אזורית בה המנצח לוקח הכל. כך יצא שמפלגת השלטון היתה כל יכולה. ב-1996 תוקנה השיטה והיא מעורבת אזורית ויחסית [51]. [על הרפורמה בשיטת הבחירות החדשה MMP, Mixed member proportional representation – ר' 65, 71 ואילך]. אחוז החסימה [74].

כיום, על פי ויקיפדיה יש 5 מפלגות – Labor – 64; National – 34; Green – 10; ACT – 10; Te Pati Maori – 2.

משמעת קואליציונית [60] – חברי מפלגת הלייבור (אשר לה רוב מוחלט בפרלמנט) חותמים על התחייבות שיצביעו בפרלמנט בכל עניין על פי עמדת המפלגה. חבר שמבקש להתבטא נגד המפלגה חייב להתפטר. בעוד שבאופן תיאורטי במפלגת National יש יותר חירות לחברי הפרלמנט, בפועל רק לעיתים רחוקות הם יתבטאו בניגוד לעמדת המפלגה.

נערכו מספר משאלי דעת קהל, אבל גם כאשר היה רוב מוחלט (81.5%) להפחתת מספר חברי הפרלמנט מ-120 ל-99 כפי שהיה לפני הרפורמה בשיטת הבחירות, החליט הפרלמנט להשאיר את מספר החברים ב-120. על כך ודוגמאות נוספות – [77] ואילך.

ביהמ"ש לא מתערב בהחלטות לגבי חסינות חברי פרלמנט, אך יכול לבחון אם יש בכלל חסינות במקרה מתאים [117]. ואולם, החלטת ביהמ"ש בעניין חסינויות בוטלה בחקיקת הפרלמנט [124].

סמכויות הפרלמנט [129].

מעניין במיוחד (a), (b) – הפרלמנט שולט בענייניו, אין סמכות לביהמ"ש.

מינוי מבקר המדינה – [170]

הממשלה מורכבת מחברי הפרלמנט [181]

קבינט – אין הגדרה בחוקה. בדר"כ 20 שרים וה-Attorney General [182]. הקבינט הוא החשוב כרשות המבצעת [183].

אסור לשר לבקר את פעולות הקבינט. מי שרוצה חייב להתפטר תחילה [186].

תפקיד רה"מ כראשון בין השווים [191]

השירות הציבורי [195 ואילך] – מייעצים, אחראים כלפי השרים [195], משרתי ציבור [196]. הרפורמה בשירות הציבורי [198]. תפקיד פקיד ציבור [204]

סוגי בתי המשפט [218]

מינוי שופטים לערכאה הראשונה [221] בידי ה-Governor-General. יש תנאי כשירות, שממנה גם את נשיא ביהמ"ש של הערכאה הראשונה.

מינוי שופטים לערכאת ערעור [233] בידי ה-Governor-General. יש תנאי כשירות.

מינוי שופטים לביהמ"ש העליון [236] בידי ה-Governor-General.

יש גם בימ"ש של מאורים [241].

מה מבטיח את עצמאות השופטים הממונים בידי ה-Governor-General [244, 245] – מינוי עד גיל 70; קושי להדיח; משכורת נדיבה שאין אפשרות להפחיתה; חסינות מוחלטת שמכסה גם החלטות שניתנו באופן זדוני (malicious) או רשלני (careless), כל עוד לא חרג מסמכותו. יש גם Judicial Conduct Commissioner שדן בתלונות על שופטים [246]

על הבעיות החוקתיות של המיעוטים, בראש ובראשונה המאורים – [382 ואילך].

זכויות אדם – עד 1990 לא היה לנו זילנד מסמך כתוב לגבי זכויות יסוד וחירויות [362]. כמובן שהיו זכויות שפותחו במשפט המקובל [363]. ביהמ"ש הבטיחו שהרשות המבצעת לא תפעל בניגוד לזכויות יסוד אך הפרלמנט יכול לחוקק כל חוק [364].

ניו זילנד היא צד להצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם של האו"ם ואשררה את האמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות, את הפרוטוקול האופציונלי הראשון (המחייב מתן אפשרות לפרטים לעתור בבקשת הגנה על זכויות היסוד שלהם) ואת הפרוטוקול האופציונלי השני בדבר ביטול עונש המוות, וגם את האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ומדיניות [365]. אשרור האמנות לא הופך אותן לחוק בניו זילנד, כל עוד לא חוקקו במשפט הפנימי [366]. ניו זילנד חוקקה את ה- Human Rights Act, 1993 [368 ואילך]. בחוק זה הוקמה נציבות זכויות אדם שיש לה סמכות לבחון ולבקר את שמירת זכויות האדם ומאפשרת הגשת תלונות לנציבות. גם הוקם טריבונל – Human Rights Review Tribunal [374].

ה-Bill of Rights Act 1990 – ב-1985 הוצע לחוקק חוק משוריין, אך בסופו של דבר נחקק חוק רגיל, המגן על זכויות אזרחיות ופוליטיות, כגון חופש הביטוי, דת והתאגדות; זכות לחיים וביטחון אישי; אי אפליה וזכויות מיעוטים; וזכויות הנוגעות למעצר וחיפוש ועיכוב [376]. את החוק ניתן לתקן כדרך שמתקנים חוק רגיל [377]. החוק רק קובע שיש לפרש חוקים אחרים באופן התואם חוק זה, ככל שפירוש כזה אפשרי [377]. החוק חל על פעולות כלל הרשויות – המחוקקת, המבצעת והשופטת [378]. בחוק לא נקבעו אמצעי אכיפה, אך ביהמ"ש הסתמכו עליו כשפסלו ראיות שהושגו תוך הפרת הוראותיו [380]. זכויות תרבותיות, חברתיות וכלכליות אינן מוגנות ב-Bill of Rights.

על הביקורת השיפוטית על הרשות המבצעת והפקידות – [397 ואילך]. רשימת עילות. אי-סבירות קיצונית רק אם שום אדם סביר לא היה מקבל החלטה כזאת או פועל כך.